

Taula rodona «Ramon Llull i la Mediterrània. Treballs en curs sobre Ramon Llull»

Òscar de la Cruz Palma

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

El 14 de maig de 2004, sota l'organització del professor Pere Villalba i Varneda de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), en el si de les activitats organitzades per l'ARCHIVIVM LVLLIANVM, va tenir lloc una taula rodona dedicada als estudis en curs sobre Ramon Llull. Plantejada en forma de debat científic, les intervencions es van centrar en dues línies: la necessitat d'aprofundir en la relació de Ramon Llull amb la cultura de la Mediterrània de la seva època i l'estat dels treballs sobre les edicions de les obres llatines de Ramon Llull. La taula rodona, a més del professor Pere Villalba, la van formar els professors doctors Alessandro Musco (Univ. de Palerm), José Martínez Gázquez (UAB), Fernando Domínguez Reboiras (Univ. de Friburg de Brisgòvia, Raimundus-Lullus-Institut), Jaume Medina (UAB), Marta Romano (Univ. de Palerm), Josep Enric Rubio (Univ. de València), Óscar de la Cruz (UAB) i els doctorands Jordi Pardo i Núria Gómez (UAB).

Després que el professor Villalba va haver obert l'acte presentant tots els convidats, el degà de la Facultat de Filosofia i Lletres, Dr. Carlos Sánchez, va felicitar el Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana per l'organització de l'acte, i va encoratjar els presents a continuar amb l'organització d'actes semblants en el marc de la nostra facultat, cosa que enriqueix objectivament les relacions intel·lectuals i acadèmiques entre universitats.

El professor Dr. Alessandro Musco, que feia de president de la taula, va obrir el torn d'intervencions de contingut. La seva intervenció tenia per objectiu proposar als especialistes presents la implicació en projectes interuniversitaris centrats en els estudis sobre la Mediterrània. En concret, va proposar tres línies d'acció i de direcció dels estudis:

- 1) Fent referència a l'organització de la propera SIEM a Palerm, probablement entre els mesos d'agost i setembre de 2007, demana la consideració dels especialistes presents sobre la seva intenció de proposar a la reunió de treball, que tindrà lloc a Bari l'11 de juny de 2004, els dos temes següents: a) que hi hagi un capítol de ponències sobre Ramon Llull, b) que hi hagi un capítol sobre l'es-

tat de la cultura europea en el període que va des de les incursions sueves i normandes fins al regnat de Frederic III (c. 1300), sota un títol que caldrà definir, perquè els treballs presentats guardin unes certes línies argumentals.

- 2) El professor Musco va referir-se a la conveniència d'unificar projectes de centres i universitats europees. En aquest sentit, va citar les condicions que cal reunir per a l'obtenció del reconeixement del màster europeu de segon nivell. Per a aquest objectiu, es requereix la redacció d'un projecte comú entre, almenys, tres universitats o centres d'estudi europeus, públics o privats. El projecte va encaminat a concentrar els esforços que ara fan les universitats de Friburg a través del Raimundus-Lullus-Institut (Alemanya), de Palerm (Itàlia), de Porto (Portugal), de São Paulo (Brasil) i de la UAB, a través de la recerca dirigida des de l'ARCHIVIVM LVLLIANVM del nostre departament. Els estudiants de doctorat amb beques especialitzades, regulades per *numerus clausus*, podrien beneficiar-se d'aquest projecte, segons va informar el professor Musco, i es va referir a la impartició de les disciplines que continguin el projecte en les universitats organitzadores.
- 3) Per tal de donar suport a l'èxit de la proposta anterior, el professor Musco fa evident la necessitat d'obtenir un bon nivell en la formació dels joves investigadors, amb la seva formació en el si del Seminario Antonianum, que pertany a la Commissione su Duns Scoto dell'Ordine dei Frati Minori. Una altra via de repercussió en la comunitat científica podria ser l'edició de recopilacions de treballs o assaigs en monografies que serveixin de llibres de formació i de consulta per als investigadors. Alhora seria oportú obrir-se a la publicació d'obres científiques amb finalitat divulgativa. Finalment, el professor Musco va posar com a model el projecte d'edició de la col·lecció *Machina Philosophorum: Testi e Studi dalle Culture Euromediterranee*, que ja consta de quatre volums, amb la idea fonamental de donar a Itàlia (en aquest cas) la lectura de fonts medievals àrabs, hebrees, bizantines, etc., poc conegudes en l'actualitat, però que han estat fonamentals per a l'estudi i la comprensió de la convivència cultural a les regions de la Mediterrània medieval.

Les propostes del professor Musco van ser rebudes amb entusiasme pels assistents, de tal manera que el diàleg posterior va quedar marcat per les reflexions esmentades. En primer lloc, el professor Martínez Gázquez va manifestar la idoneïtat de les propostes i va identificar les línies de recerca i els resultats dels tres últims projectes que ha dirigit amb les propostes del professor Musco. Així, el professor Martínez va citar la coordinació dels seus projectes de recerca amb el professor Pedro Bádenas del CSIC, els quals, en suma, havien aprofundit en temes d'intercanvi cultural entre el món bizantí i el món llatí, per una banda, i entre el món islàmic medieval i el món cristià, per una altra. Tot plegat, va argumentar que el tema de les traduccions a l'Edat Mitjana podia ser un argument científic en favor del desenvolupament de les propostes que havia suggerit el Dr. Musco, ja que és un tema que afecta els textos de naturalesa diversa (astronomia, medicina, hagiografia, diàleg interreligiós, etc.), i està directament relacionat amb els problemes del contacte intercultural. Així doncs, va citar els treballs que centren l'atenció del

seu equip de recerca: l'edició crítica de la primera traducció llatina de l'Alcorà (Robert de Ketton, 1142), la segona traducció del mateix text (Marcos de Toledo, c. 1210), i la traducció atribuïda al patriarca de Constantinoble (Ciril Lúcaris, c. 1630), tots tres textos en un estat avançat del seu procés d'edició.

El professor Pere Villalba va resumir la seva dedicació més recent a Ramon Llull parlant dels treballs de doctorat que dirigeix, elaborats per Jordi Pardo i Núria Gómez. Va afegir que està ultimant un estudi biogràfic de Llull on quedaran detallades cronològicament les dades biogràfiques i de producció intel·lectual. Aquest estudi formarà part del llibre *Introduction to the study of Ramon Llull*, escrit per diversos professors especialitzats en Llull i coordinat per ell mateix i el Dr. Alexander Fidora. Va instar els redactors dels diversos capítols a continuar treballant sobre aquesta obra. El professor Musco va afegir respecte d'això que seria una bona idea publicar-lo simultàniament en italià (per a aquesta edició va proposar la col·lecció *Machina Philosophorum*, citada anteriorment) i en altres llengües europees. El Dr. Fernando Domínguez va afegir que seria convenient buscar un editor per a la versió castellana. El Dr. Medina, per la seva part, va dir que, ja que es tracta de Llull, no seria cap mala idea publicar-lo també en català.

A continuació, el Dr. Domínguez, director de les *Raimundi Lulli Opera Latina* (ROL), va citar els treballs que estan en premsa (vol. XXIX-XXXII) i els que sortiran publicats més aviat. A més, va recordar que també està en premsa la reedició facsímil de la compilació *Moguntina* feta per Iu Salzinger (s. XVIII).

El professor Jaume Medina, tot seguit, va exposar algunes de les característiques filològiques i crítiques de la seva edició de les obres de Llull, que sortiran publicades al vol. XXX de les ROL: *La Rhetoria noua* (1301), el *Liber de natura* (1301), el *Liber quid debet homo credere de Deo* (1302) i el *Liber de mille prouerbiis* (1302), les tres primeres escrites durant l'estada de Llull a Xipre i a Cilícia i la quarta en el camí de tornada. Quant a la *Rhetorica noua*, va citar els sis manuscrits que es conserven (s. XIV-XVI) i l'única edició feta per M.D. Johnston (Califòrnia, 1994). D'aquest text, no se'n conserva la versió original catalana, i la llatina és una traducció feta a Gènova l'any 1303. Del *Liber de natura* n'hi ha vint-i-dos manuscrits (s. XIV-XVII) i l'edició de Miquel Cerdà i Miquel Amorós (Palma de Mallorca, 1749). El professor Medina va descobrir que aquest títol, en realitat, s'ha transmès en dues versions, que sortiran publicades a les ROL XXX en paral·lel. De la versió llatina del *Liber quid debet homo credere de Deo* es conserven dos manuscrits, un a la Biblioteca Ambrosiana (s. XVI) i un altre resultat de la traducció llatina d'Antoni Ramon Pasqual (1775), que finalment no va ser publicada. Aquest títol té una versió catalana, que ha estat publicada a les NEORL vol. III (1996), per Jordi Gayà. Vistes les condicions textuais de la versió llatina de l'Ambrosiana, l'edició que ha elaborat el Dr. Medina proposa restablir a partir de la versió original catalana, *per coniecturam*, els passatges corromputs. Finalment, el *Liber de mille prouerbiis* presenta uns problemes similars a l'anterior. Conservat en un manuscrit de la Biblioteca Ambrosiana (s. XVI-XVII) i gràcies a una impressió feta per Miquel Cerdà i Miquel Amorós (Palma de Mallorca, 1746), el text transmès pel manuscrit presenta molts problemes textuais (nombroses incorreccions i llacunes), mentre que la versió de Mallorca presenta un text diferent de la del manuscrit. L'edició llatina s'ha fet a

partir del text del manuscrit, que ha estat igualment restituit gràcies al testimoni català i al llatí imprès de 1746, amb conjectures basades en expressions d'altres passatges del text.

La Dra. Marta Romano va anunciar la aparició imminent a les ROL XXIX de dues edicions crítiques més: l'*Ars amatiua boni* i les *Quaestiones quas quaesivit quidam frater minor*, la primera de les quals ha estat elaborada per ella mateixa i la segona per Francesco Santi. En canvi, la seva intervenció va anar encaminada a convidar els presents al seminari dedicat a Llull que s'està organitzant per a la primavera de 2005 a Palerm. La seva proposta és fer concórrer les lectures diverses que s'estan fent de l'autor, per presentar al públic culte un diàleg viu i divers sobre les doctrines lul·lianes. Va argumentar la idoneïtat de Sicília per referir-se a Llull, ja que és una terra que va conèixer i estimar, i és on Llull va poder comprovar la diversitat cultural i exercir el diàleg amb altres civilitzacions i religions. En concret, a més del diàleg interreligiós, la Dra. Romano va proposar els temes que podrien tractar-se a Palerm: l'anticipació de la combinatòria lul·liana a la informàtica actual, l'estil demostratiu i la lògica de les definicions lul·lianes, la metàfora mística, la forma de la *psycomachia* com a creació narrativa, els trets característics de la llengua llatina lul·liana, la composició dels *scriptoria* de les seves obres, els recursos de traducció del català, l'heterodòxia lul·liana i la postura de la Inquisició. La confluència de discussions sobre aquests punts per part d'especialistes de disciplines diverses oferirà una aproximació complexa al pensament lul·lià i, sobretot, farà palesa la necessitat de combinar les especialitzacions per arribar al coneixement complet del pensament de Ramon Llull.

El Dr. Alexander Fidora es va centrar a transmetre l'estat en què es troben els seus estudis per a la preparació de l'edició crítica del *Liber de anima rationali*, transmès per vint-i-set manuscrits (s. XIV-XVIII). Per les referències que fa al *Liber de anima rationali*, al *Liber de articulis fidei* i a l'*Arbor scientiae*, el Dr. Fidora proposa revisar la data acceptada tradicionalment per a aquesta obra (1293-1294), a favor de la segona meitat de l'any 1296, a Roma. Els colofons de la majoria de manuscrits, doncs, sembla que són posteriors a Llull, transmesos a partir de lectures errònies de les dates originals. Al final de la seva intervenció, el Dr. Fidora va anunciar l'organització d'un congrés el pròxim hivern, a Bozen-Brixen (el Tirol), dedicat a Ramon Llull i a Nicolau de Cusa, que inclourà el dia 27 de novembre una visita a la Biblioteca Cusana i a la Collegiata di San Candido. Va convidar tots els presents a participar-hi.

El Dr. Josep Enric Rubio, en referir-se als treballs que duu a terme enguany, va parlar de l'imminent aparició a les ROL XXXII de l'*Ars demonstratiua*, conservada en vint-i-tres manuscrits, edició que anirà acompanyada de figures dels manuscrits il·lustratives de la combinatòria lul·liana. L'estudi d'introducció se centrarà en la descripció de l'epistemologia de l'art lul·liana. Simultàniament, el Dr. Rubio redacta una traducció castellana de l'*Ars brevis*, acompanyada d'un estudi sobre l'estat de la qüestió referent a l'evolució de l'*ars*; i ha començat a treballar en l'elaboració d'una antologia del monumental *Llibre de contemplació de Déu*, per encàrrec de l'editorial Barcanova, que veurà la llum l'any 2005. Arran d'aquesta última notícia, el professor Jaume Medina es va referir a la necessitat

d'establir criteris d'edició per als textos medievals de Ramon Llull (sobretot per a la sèrie NEORL), tal com les ROL ho han fet per a les obres llatines.

L'autor d'aquesta notícia es va referir breument a l'estat del treball en curs per a l'edició crítica del *Liber de gentili et tribus sapientibus*. La seva intervenció es va centrar en la conveniència de publicar, en el mateix volum que contindrà aquesta obra en les ROL, el text de Tomàs le Myésier *Parabola gentilis*. La proposta argumentava que aquest text va ser compost com a alternativa al pròleg escrit per Llull per al *Llibre del gentil*, el qual ha estat extret i substituït per la *Parabola* en els manuscrits que depenen de l'*Electorium*, és a dir, del testimoni transmès per l'alumne de la Cartoixa de Vauvert. Des d'aquest punt de vista, la *Parabola gentilis* s'ha de llegir en relació estreta amb el *Liber de gentili*, ja que soluciona la identitat del gentil, amagada per Ramon Llull per tal d'aconseguir l'efecte pedagògic que pretén la seva obra.

La taula rodona es va tancar amb la intervenció dels dos doctorands presents i igualment convidats a l'acte sobre els estudis de Ramon Llull. Primerament, el Sr. Jordi Pardo va parlar del seu interès per l'estudi del lul·lisme hispànic, ampliat a les repercussions de Llull a Itàlia i França. A més d'aquest tema, s'ocupa d'elaborar l'edició crítica del *Liber prouerbiorum*, del qual es conserven trenta-dos manuscrits.

Finalment, la Sra. Núria Gómez va comunicar que fa poc temps que ha començat la preparació de l'edició del *Liber de potentia, obiecto et actu*, íntegrament transmès per un manuscrit (Bibl. Nac. de Roma, s. XVI) i parcialment, per tres més. Aquest escrit, va assenyalar, va ser un dels textos utilitzats per a la composició del *Breui culum*, conservat a Karlsruhe (Alemanya), per la qual cosa la seva edició crítica haurà de constar, també, de fonts indirectes.

Les propostes exposades a la taula rodona fan evident que les línies de recerca obertes entorn de les obres llatines de Ramon Llull són moltes, no tan sols quant a les edicions crítiques de les versions llatines, sinó també quant als estudis teòrics sobre el seu pensament i la transcendència de les seves obres. L'organització interuniversitària farà possible l'aprofundiment d'aquests estudis i els posarà en relació amb la història i la cultura de la Mediterrània d'època medieval i moderna.

L'ARCHIVIVM LVLLIANVM de la UAB encara té molta feina. Ara, la taula rodona ha plantat unes quantes llavors més que caldrà cultivar sàviament.